

Restaurarea actului de naștere a lui Mihai Eminescu

Dr. FLOREA OPREA

Documentul care atestă nașterea lui Mihai Eminescu se păstrează permanent la Direcția Județeană Botoșani a Arhivelor Naționale, unde figurează în evidență ca făcând parte din colecția *Registre de Stare Civilă, Seria Mitrice, Biserica Uspenia Botoșani*, reg. nr. 81/1850¹.

În contextul pregătirilor de celebrare a 150 de ani de la nașterea poetului, instituția păstrătoare a trimis documentul pentru restaurare la laboratorul central de specialitate al Arhivelor Naționale².

1. Descriere tehnică: format și structură

Potrivit notei de certificare³, „prezentul dosar nr. 81/1850 conține 10 file”. Documentul este însoțit de o foaie de folosire recentă⁴.

1.1. Organizarea blocului de file

Blocul de file este organizat după cum urmează:

- Un fascicul inițial, format din două coli duble, adică patru file ce conțin rubricile specifice de „registru pentru naștere și botez pe anul 1850. Datele înscrise încep pe 6 ianuarie 1850 cu nr. 1 și se termină pe 20 noiembrie, din același an, cu nr. 10. Viitorul mare poet figurează cu numele *Mihail* la poz. 3 din 15 ianuarie 1850;

¹ *Mihai Eminescu în documente de arhivă. Catalog* (coordonator Marcel-Dumitru Ciucă), București, Arhivele Naționale ale României și Editura Ministerului de Interne, 2001, p. 23, doc. nr. 105.

² Adresa de trimitere nr. 252/28.04.1999, înregistrată la Arhivele Naționale cu nr. 603006/3.05.1999, iar în registru de lucrări al laboratorului de restaurare la poz. 1845/1999.

³ Nota de certificare, atașată la finele dosarului, poartă data de 22.04.1999 și este semnată de dna Stela Giosan, director al Direcției Județene Botoșani a Arhivelor Naționale. Obligația întocmirii notei de certificare și a atașării acesteia la dosarele de arhivă este reglementată de art. 18 al. final din *Normele tehnice privind desfășurarea activităților în Arhivele Naționale*, București, 1996.

⁴ Foaia de folosire a documentului analizat cuprinde numai date referitoare la perioada 3 august 1988 - 20 mai 1989. Obligația întocmirii și completării foii de folosire este stabilită prin art. 72 din *Normele tehnice* menționate la nota nr. 3.

- Un fascicul de mijloc, format dintr-o singură coală dublă, adică două file, cu rubricăție de „registru pentru căsătoriți pe anul 1850”;

- Un fascicul final, de două coli duble, adică patru file, cu rubricăție de „registru pentru morți pe anul 1850”.

Cele trei fascicule au fost asamblate printr-o cusătură sumară la cotor și au fost păstrate într-o coală simplă de carton dosar, pliată la format A4 (21 x 29,7 cm).

Pe coperta anterioară a dosarului este înscris, cu creion negru, numărul 81, încercuit (=cota dosarului), și textul dactilografiat pe cinci rânduri: *Mitricile de născuți/ din anul 1850/ ale Bisericii Uspenia din Botoșani,/ în care se găsește actul de naștere/ și de botez a (sic!) lui M.Eminescu.*

Pe coperta posterioară a dosarului de protecție (fața internă) se află o însemnare scrisă cu cerneală neagră și care are următorul cuprins: „*Al doilea exemplar al act de naștere M. Eminescu s-a depus în Arhivele Statului din Iași, la 31 mai 1934, prin Dl. Gh. Ungureanu, Subdirectorul Arhivelor Stat-Iași. Șef birou. St. Civilă (ss. Indescifrabil). Procesul-verbal de predare s-a atașat la inventarul Mitricelor*”. Într-adevăr, acest al doilea exemplar al actului se află în evidența Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale, unde are cota 555/2 în colecția *Documente*⁵. Prezentul studiu se referă numai la exemplarul original aflat la Botoșani.

1.2. Suportul grafic

Documentul este scris pe „hârtie de cârpe” de culoare bleu-deschis. Formatul (reconstituibil) al filelor este de cca 24,5 x 39,5 cm, iar hârtia are grosimea medie de 0,25 mm.

1.3. Cernelurile

Rubricăția de registru este imprimată cu cerneală neagră de tipar. Rubricile imprimate au fost completate cu cerneală fero-galică. În mod ocazional – în special pentru iscălituri sau pentru reveniri de închidere a situațiilor anuale – s-a utilizat și cerneala de carbon.

1.4. Însemnări ulterioare

Pe document au fost executate, de-a lungul timpului, mai multe însemnări și sublinieri, în special pentru aplicarea unui „titlu” de recunoaștere, în grafie latină, sau pentru numerotarea filelor în vederea certificării. Aceste însemnări, fără valoare pentru document, au fost executate cu creion negru și albastru sau cu

⁵ *Mihai Eminescu în documente. Catalog, loc.cit.*

cerneală de carbon și cerneală roșie. De exemplu, pe frontispiciul primei pagini este scris cu creion negru, într-o manieră neglijentă, de la o margine la alta a paginii, cuvântul „Ospenia”. Pe mai mult de jumătate din zona centrală a aceleiași pagini este scris cu creion albastru, în aceeași manieră, pe două rânduri risipite, „Uspenia 1850”. Un alt scris, de data aceasta foarte îngrijit, cu cerneală roșie, într-o grafie cultă de secol XX, titrează documentul: „Actul de naștere a lui M. Eminescu”. Textul este ulterior corectat, prin interpolare cu cerneală neagră, adăugându-se „și botez” după cuvântul „naștere”. Această corectură conduce însemnarea spre o construcție gramaticală discutabilă.

Într-un asemenea ambient grafic, desfășurat pe toată pagina inițială a documentului, rămân aproape irelevante – și, oricum, de neînțeles pentru cei mai mulți – cele două rânduri, frumos îngrijite, de text chirilic prin care se titrează documentul „*cu partea întâi născuți pe anul 1850 în poporul besericii cu hram/ Adormirea Maicii Domnului din orașul Botoșani*”.

2. Etiopatogenie

Documentul a fost păstrat vreme îndelungată fără copertă. Cartonul dosar, subdimensionat (format 21 x 29,7 cm), nu a protejat decât parțial blocul de file mai mare (format 24,5 x 39,5 cm) care a rămas în afara „mijlocului de păstrare” cu cca 5 cm pe fiecare din cele trei laturi libere. Ca urmare, deși hârtia este de calitate superioară, iar cerneala este suficient de rezistentă în timp, documentul nu s-a păstrat în cele mai bune condiții.

2.1. Degradări

Principalele forme de degradare sunt următoarele:

- Pierderea copertelor inițiale pe care, probabil, le-a avut documentul;
- Slăbirea și deșirarea ațelor de coasere a blocului de file;
- Sfâșiarea completă urmată de desprinderea unui fragment important din fila nr. 1 (colț superior dreapta) ce cuprinde capul-tabel „Numele și prenumele, starea sau meseria părinților pruncului”, precum și înregistrarea corespunzătoare de la poz. nr.1 din pagină;
- Tocirea și sfâșiarea filelor, atât pe linia de coasere a colilor duble, cât și pe marginile laterale;
- Pierderi severe din masa filelor până la limita de contur a rubricăției și chiar dincolo de aceasta, așa cum este cazul la fila nr. 1 în partea inferioară;
- Eroziunea suprafeței suportului grafic, cu efecte mai acute spre marginile filelor;
- Șifonarea până la defibrarea structurii hârtiei, în special pe margini și la linia de coasere a filelor;

- Exces de praf în masa hârtiei;
- Îngălbenirea și chiar brunificarea suportului, în special la partea inferioară a filelor nr.1 și 2;
- O pată întinsă de ulei în partea superioară a filei nr.5;
- Urme de apă pe fila nr. 5;
- Depozite de murdărie pe fila nr.5;
- Foxing sporadic pe filele nr.9 și 10.

Nu au fost înregistrate degradări biotice sau chimice evidente.

După cum se vede, majoritatea degradărilor se datoresc folosirii intensive și absenței unor măsuri de protecție specială.

2.2. Intervenții empirice de consolidare

Documentul a fost supus unor operații de consolidare prin aplicarea de benzi de hârtie lipite, în special pe aversul filei nr.1. Pe alocuri filele au fost lipite unele de altele la cotor, pentru a se preveni jocul în ațele slăbite. Alte intervenții, de bună intenție, dar absolut inacceptabile, au constat în tunderea pe alocuri a marginilor tocite, sfâșiate sau deșirate, pentru a stabiliza procesul de destrămare.

3. Restaurarea

Procesul restaurării a cuprins analize preliminare, lucrările de desfacere și curățire, tratamentele de consolidare și remontarea prin tehnici de legătorie.

3.1. Analize preliminare

Având în vedere tipologia degradărilor, precum și faptul că documentul urma să fie supus unor tratamente umede de restaurare, s-au executat următoarele analize:

- compoziția fibroasă;
- pH-ul hârtiei;
- gradul de încliere a hârtiei;
- solubilitatea și lavabilitatea cernelurilor;
- grosimea hârtiei;
- identificarea adezivilor utilizați la lucrările de consolidare specificate la pct.2.2.

A rezultat că hârtia are o grosime de 0,25 mm. La o asemenea grosime corespunde un gramaj al hârtiei de cca 125 g/mp. Valoarea de pH a hârtiei a fost neutră (=7). Fibrele de structură sunt de natură vegetală (bumbac și in), înclierea (gelatină) a fost destul de slăbită, în special pe marginile filelor, pe linia de coasere, dar și în masa hârtiei. Cernelurile originale s-au dovedit rezistente la

apă. La fel s-au dovedit și însemnările ulterioare, cu excepția cernelii roșii de pe pagina de început a documentului. Adezivul de fixare a benzilor de consolidare s-a dovedit a fi gumă arabică.

Degradările înregistrate și analizele preliminare au determinat opțiunea de restaurare cu desfacerea documentului⁶.

3.2. Desfacerea

Operațiunea a fost relativ simplă și a constat în înlăturarea ațelor de coasere a fasciculelor și în recuperarea filelor sub formă de coli duble separate. Acolo unde a fost necesar, filele lipite între ele au fost separate unele de altele prin umectare ușoară cu apă dedurizată.

3.3. Tratamente de curățire

Filele documentului au fost supuse următoarelor tratamente de curățire:

- Spălarea prin imersie în apă în care s-a dizolvat un compus de amoniu quaternar (soluție apoasă de alchil-dimetil-benzil-amoniu 1%) care are acțiune detergentă și dezinfectantă. Timpul de spălare a fost de 30 de minute, cu schimbarea apei de trei ori, la intervale de 10 minute fiecare. Spălarea s-a executat în tasă de laborator potrivită pentru formatul colilor, iar hârtia supusă tratamentelor umede a fost purtată pe suport de sită textilă impregnată (sită de China), pentru a preveni deformarea la apă. Efectele urmărite și realizate prin spălare au constat în îndepărtarea fracțiunilor solubile din masa hârtiei, înlăturarea prafului, eliminarea urmelor de apă, eliminarea murdăriei, desprinderea petecilor de hârtie, eliminarea cleiului de consolidare și reșezarea structurilor cutate, defibrate sau erodate.

- Netezirea – presarea – uscarea s-au executat între hârtii siliconate (antiaderente) separate de hârtii și cartoane schimbate periodic.

- Scoaterea petelor de ulei (solubilizare cu acetonă pe pat absorbant) și a unor impurități crustoase (îndepărtare mecanică).

3.4. Tratamente de consolidare

Colile recuperate, curățite și netezite, au fost supuse următoarelor tratamente de consolidare:

- Închiderea liniilor de sfâșiere pe sectoarele în care masa documentului a rămas întreagă;

⁶ Unele din lucrările curente de restaurare au fost executate, potrivit rețetei stabilite, de dna Viorea Gherghin, restaurator la Arhivele Naționale.

- Remontarea fragmentului detașat din colțul superior-dreapta al filei nr.1;
- Completarea golurilor și reîntregirea albiturii de contur din marginile filelor (pe o lățime de 10-20 mm) cu hârtie japoneză de 60 g/mp, utilizând metoda de „completare la dublu”;
- Placarea cu vâl de hârtie japoneză (0,02 mm grosime, 9 gr/m.p.) peste zonele de completare, de închidere a liniilor de sfâșiere sau de eroziune și defibrare avansată;
- Reînclieirea în suprafață a hârtiei.

Pentru lucrările de lipire (închidere linii de sfâșiere, remontare fragmente, completare și reîntregire goluri) s-a utilizat un adeziv pe bază de dextrină. Pentru reînclieirea în suprafață și pentru fixarea vâlului de placare s-a utilizat carboximetil-celuloza în concentrație de 1,5%⁷.

Lucrările de consolidare a filelor au fost finalizate prin uscare la presă între hârtii siliconate și hârtii absorbante. La încheierea operațiunilor de consolidare, colile au fost supuse unei tăieri de fasonare aplicate asupra hârtiei de completare marginală. Ca urmare, blocul de file a fost reconstituit, uniformizat și adus la dimensiunea de 24 x 39,3 cm.

3.5. Legătorie

Pentru asigurarea păstrării cât mai bune a documentului și pentru a armoniza aspectul general cu valoarea afectivă am optat pentru legarea blocului de file în scoarțe rigide, îmbrăcate integral⁸.

Cele trei fascicule au fost cusute manual cu ață textilă naturală (bumbac) fixată dorsal pe pânză.

La începutul și la sfârșitul blocului de file au fost executate câte o filă de gardă și câte o coală de forzaț din hârtie japoneză (50 gr/mp). Fila de gardă și forzațul liber au fost executate din hârtie dublată (laminată pe interfață cu folie de polietilenă *natur* de joasă densitate, incoloră, transparentă, de 0,03 mm grosime, aplicată prin presare la cald la 120°C). Forzațul fix a rămas în coală simplă. Acesta a fost întărit la linia de coasere cu o bandă de pânză roșie, parțial vizibilă (falț de pânză deschis). Scoarța a fost executată din carton special de legătorie (1,7 mm grosime) îmbrăcat integral în catifea roșie (bumbac). Cantul scoarței a fost dimensionat la cca 7 mm.

În final, documentul legat are dimensiunile de 15 x 41 x 1,5 cm.

⁷ În literatura de specialitate se recomandă concentrația de 2%, dar experiența noastră a arătat că la hârtiile medievale o asemenea concentrație conferă rigiditate excesivă suportului grafic.

⁸ Lucrările de legătorie au fost executate, potrivit rețetei stabilite, de dl. Marin Dragnea, legător-restaurator la Arhivele Naționale.

4. *Mijlocul de păstrare*

Documentul a fost introdus într-o mapă de carton duplex (400 gr/mp), cu trei clape și capac pe care a fost aplicată o etichetă de recunoaștere. S-a optat pentru formula unei mape de carton duplex deoarece documentul urmează să fie păstrat în continuare în colecția *Registre de Stare Civilă* din care face parte. În măsura în care deținătorul va decide să opteze pentru alte condiții de păstrare, va fi regândită și forma mijlocului de păstrare.

5. *Considerații privind protecția viitoare*

Necesitatea de a-l avea aproape pe Eminescu a făcut ca la fiecare omagiere sau comemorare să fie folosit actul său de naștere. O asemenea practică a determinat situația ca documentul să ajungă la limita critică a stării de conservare. Restaurarea a salvat ceea ce se putea salva, dar pentru viitor pare să fie mai înțelept ca folosirea intensivă a originalului să fie descurajată. Echilibrul între interesele de folosire și cele de păstrare continuă a mărturiilor despre Eminescu trebuie să fie cumpănit în favoarea viitorului. Este de așteptat ca facsimilarea documentului, executată după finalizarea restaurării⁹, să fi contribuit în bună măsură la protecția viitoare a originalului, mai ales că Legea Arhivelor Naționale îndeamnă la o asemenea protecție a documentelor de valoare deosebită¹⁰.

⁹ Raport de facsimilare la Arhivele Naționale nr. 451831/9.03.2000.

¹⁰ Cf. Legea Arhivelor Naționale, nr. 16/1996, publicată în „Monitorul Oficial al României”, partea I, anul VIII, nr. 71, 9 aprilie 1996, p. 1-8. (Art. 20 al. final stabilește că „documentele de valoare deosebită nu se expun public, în original, ci sub formă de reproduceri”).